

Widok na Plac Krakowski z budynkami hotelu Vier Jahreszeiten i Królewskiej Szkoły Budowy Maszyn i Hutnictwa, 1907 r.

Usytuowany na narożnej parceli, u zbiegu ulic Marcina Strzody i Wrocławskiej, budynek Kino-Teatru „X” jest jednym z najstarszych zachowanych obiektów hotelowych w Gliwicach. Gmach zaprojektowano w charakterystycznej dla XIX wieku estetyce neostylowej, nawiązującej do renesansowej architektury pałacowej zarówno w wyborze formy, jak i w opracowaniu fasad budynku.

Założono go na planie zbliżonym litery H, z płytkimi jednoosiowymi skrzydłami bocznymi w formie ryzalitów. Cofnięcie części środkowej na wysokości pierwszej kondygnacji pozwoliło na uzyskanie efektu pełnych ryzalitów w skrzydłach bocznych. Trójkondygnacyjna część środkowa została nakryta płaskim dachem, natomiast skrzydła boczne podwyższono o kondygnację poddasza i przesłonięto prawie płaskim dachem czterospadowym.

Wszystkie fasady opracowano identycznie, z drobnymi odstępstwami na korzyść elewacji frontowej. W ich ukształtowaniu dominują podziały horyzontalne, uzyskane dzięki wyeksponowanym gzymsom oraz pasom okien. Na parterze zastosowano duże arkadowe okna, spięte profilowaną opaską z kluczem pośrodku. Od frontu dodatkowo pomiędzy nimi usytuowano pilastry. W kolejnej kondygnacji zastosowano podwójne okna, nakryte trójkątnymi naczółkami, powyżej analogiczne okna przykrywa odcinek gzymsu. W poddaszu skrzydeł bocznych zastosowano okna biforyjne. Identycznie opracowane wejścia do budynku powtarzają stylistykę okien przyziemia. Elewacja ceglana dodatkowo podkreślona pasami tynku oraz płytowym boniowaniem, zastosowanym w ryzalitach.

Nie znamy dokładnej daty powstania obiektu oraz jego autora, ponieważ nie zachowały się projekty budowli. Z analizy zachowanych planów miasta wynika, że powstał pomiędzy latami 1890-1895. Budynek wybudowano na pustej parceli, na przedmieściu miasta w niezabudowanej okolicy. W tamtym okresie w dynamicznie rozwijających się Gliwicach zagospodarowywano przestrzenie tereny w okolicach Kłodnicy, dotąd nie zabudowane ze względu niestabilne grunty i częste wylewy rzeki.

Gospoda wraz z hotelem początkowo nosiła nazwę „Goldgrube”. Lokalizacja budynku stwarzała mu dogodne perspektywy rozwoju związane z sąsiedztwem targu końskiego, odbywającego się na obecnym Placu Krakowskim (dawny Rossmarkt), zapewne już od schyłku średniowiecza.

Od początku obiekt ten spełniał dwie funkcje gospody z pokojami do wynajęcia (na parterze było ich 3, na piętrze – 16), przeznaczonymi głównie dla kupców i klientów targu. Z zachowanych opisów wynika, że był to dwukondygnacyjny budynek na planie prostokąta z dwoma wejściami po obu krańcach sieni. Obok niego wybudowano sześć stajni docelowo przeznaczonych dla 70 koni. Brak źródeł ikonograficznych nie pozwala nam ocenić, w jaki sposób w późniejszych czasach gmach został przebudowany. Równie trudno określić standard budynku, można jednak przyjąć, że był on kierowany do uboższej i mniej wybrednej klienteli.

Gospoda cieszyła się dużym powodzeniem, co potwierdzają starania kolejnego właściciela, Carla Trzaskalika, o pozwolenie na wyszynk w dni targowe, uzyskane w 1893 r. Trzaskalik uruchomił również na placu niewielką kantinę z gorącymi przekąskami. W tym okresie na-

Hotel Goldgrube, elewacja frontowa, ok. 1912 r.

stał też pierwszy remont obiektu i zmiana w rozplanowaniu wnętrza. Parter zajmowała duża jednoprzestrzenna sala, do której wejście prowadziło wprost z placu targowego. Kolejna zmiana w dyspozycji wnętrza nastąpiła w roku 1900 wraz z nowym dzierżawcą, Martinem Pese, który dostosował obiekt do nowej oferty, czyli planowanego teatru rewiowego. Dawny hol został przerobiony na salę restauracyjną, a wielką salę zaadaptowano na salę widowiskową ze sceną i tunelem dla orkiestry. Na pierwszym piętrze zlikwidowano część pokoi (zostało jedynie 10), tworząc galerię. Od roku 1900 w hotelu rozpoczęła działalność teatr „Goldgrube Varietes”. Odtąd artyści kabaretowi zajmowali większość pokoi hotelowych, co wymusiło na następnym właścicielu, J. Schaefferze, zaadaptowanie drugiego piętra na pokoje hotelowe. Od 1906 r. gospoda zwana była „Bürgerliche Gasthaus” („Gospoda Obywatelska”). W podwórzu obok niej znajdowały się dwie stajnie na 13 koni i wozownia, a w okresie letnim działał ogródek restauracyjny od strony obecnej ulicy M. Strzody. Pomimo starań nie było to miejsce spotkań tzw. „lepszej publiczności”, a koszty działalności rewiowej pochłaniały niemal wszystkie dochody. Stąd standard oraz panujący brud odstraszał większość potencjalnych klientów.

W 1914 r. właścicielką gospody została Matylda Schwertner, która mimo trudnych warunków zdołała odremontować i unowocześnić mocno zaniedbany obiekt. Nowy hotel nazwano „Vier Jahreszeiten” („Cztery Pory Roku”). W dużej sali odbywały się koncerty, bale karnawałowe, turnieje tańca oraz organizowano spotkania jubileuszowe. Nie uchroniło to jednak obiektu od pewnych skandali obyczajowych. W 1922 r. w czasie zabawy tanecznej, urządzonej przez jedno z gliwickich towarzystw kulturalnych, doszło do bijatyki, w wyniku której jeden z jej

Hotel Goldgrube z gospodą Bürgerliche Gasthaus, ok. 1913 r.

W wejście do Kino-Teatru „X”, 2008 r.

miejsce to stało się rozpoznawalnym w mieście ośrodkiem kultury i sztuki. Na bazie Kino-Teatru „X” działał jeden z najstarszych polskich klubów dyskusyjnych DKF „IKSIK”, w późniejszym czasie przekształcony w Akademię Filmową. Teatr STG był grupą teatralną, zrzeszającą nie tylko studentów, lecz także osoby z zewnątrz. W repertuarze były przedstawienia oparte nie tylko na poważnej literaturze dramatycznej, ale również tworzone spektakle kabaretowe. Warto podkreślić, że wy-

Współczesny widok na budynek Kino-Teatru „X” i klubu Spirala, 2008 r.

uczestników został ciężko ranny i zmarł. W 1926 r. właścicielka hotelu podjęła starania o skreślenie koncesji na sześć dotychczasowych pokoi hotelowych, odtąd w budynku funkcjonowała tylko restauracja i kabaret pod niezmienioną nazwą.

Obiekt, który nie ucierpiał w trakcie działań wojennych, przekazano Politechnice Śląskiej. W 1956 r. w budynku rozpoczął działalność Kino-Teatr „X”, klub studencki „Spirala”, w 1959 r. Studencki Teatr „Gliwice” czyli STG, a pomieszczenia udostępniono również licznym organizacjom studenckim. Odtąd

Plakat na 50-lecie Kino-Teatru „X”, oparty na projekcie Jana Sawki z lat 70-tych

korzystywano w nich zawsze profesjonalną scenografię i muzykę. W chwili obecnej teatr nie realizuje już przedstawień, jednak sala prób i scena nadal są używane młodym twórcom.

Monika Michnik

Bibliografia

Akta miasta Gliwice, Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Gliwicach.

M. Kaganiec, *Hotele Gliwickie do 1945 r.*, (w:) „Rocznik Muzeum w Gliwicach”, t. XVII, s. 159-218.

Zdjęcia archiwalne: Zbiory Muzeum w Gliwicach.

Zdjęcia współczesne: W. Turkowski.

ORGANIZATOR VI GDDK:

WSPARCIE FINANSOWE:

ING BANK ŚLĄSKI

PARTNERZY:

HOTEL DIAMENT
GLIWICE

WAVE | Bank Zachodni WBK

KINO X TEATR

7 dni w tygodniu
STERY BROWAR

Port Gliwice
Śląskie Centrum Logistyk S.A.

POCZTA POLSKA
KODOWY 1001-2000

PATRONAT MEDIALNY:

Gościu, witamy w Gliwicach!
Dawne restauracje, hotele, kawiarnie i piwiarnie

Hotel Vier Jahreszeiten

obecnie budynek Kino-Teatru „X”
i klubu „Spirala”

VI GLIWICKIE DNI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
20-21 WRZEŚNIA 2008
MUZEUM W GLIWICACH

© MUZEUM W GLIWICACH 2008 Opracowanie graficzne: B. Otto-Węgrzyn, M. Golaszewski, L. Węglorz, korekta: N. Zaporowska, A. Jarczewski, druk: D&N